

ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ: Ουσίες στον Πλάτων και τον Αριστοτέλη, Το επιχείρημα του τρίτου Ανθρώπου, Τετραμερής ταξινόμηση.

1. Βασικά οντολογικά ερωτήματα και η απλή θεωρία

Στην οντολογία (τη θεωρία δηλαδή για το ποιες κατηγορίες όντων θα δεχθούμε ότι υπάρχουν) μπορούμε να διακρίνουμε δύο βασικά ερωτήματα:

- (1) Ποιες κατηγορίες όντων υπάρχουν (π.χ. φυσικά σώματα, άυλες οντότητες, άτομα και κενό κτλ.)
- (2) Ποια κατηγορία όντων περιέχει τα πρωταρχικά, τα βασικά όντα με βάση τα οποία θα εξηγήσουμε την ύπαρξη των υπολοίπων (για παράδειγμα στη Δημοκρίτεια οντολογία, η βασική κατηγορία όντων είναι τα άτομα: μικροσκοπικά, μη αισθητά, άτμητα μόρια ύλης και το κενό. Τα υπόλοιπα όντα συνιστούν συνθέσεις αυτών των δύο πρωταρχικών: των ατόμων και του κενού).

1. Η απλή θεωρία

Σύμφωνα με μια εκδοχή της, η Πλατωνική θεωρία εξηγεί τα όντα και τις ιδιότητές τους με βάση δύο κατηγορίες όντων. Τα αισθητά όντα (τα επί μέρους ή καθέκαστα) και τα νοητά όντα (τις Ιδέες).

Δηλαδή απαντά στο πρώτο ερώτημα πιο πάνω, υποθέτοντας δύο κατηγορίες όντων. Όπως θα δούμε ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι πρέπει να εισαχθούν περισσότερες από δύο κατηγορίες όντων. Ας ονομάσουμε λοιπόν την πρώτη θεωρία, που θα μπορούσαμε με έναν τρόπο να την αποδώσουμε στον Πλάτωνα, ως **απλή θεωρία**.

Η απλή θεωρία ξεκινά από το γεγονός ότι μιλάμε και σκεφτόμαστε με έναν τρόπο που δείχνει ότι παρότι διακρίνουμε πολλές διαφορετικές οντότητες ή όντα, ταυτόχρονα δεχόμαστε ότι όλες αυτές οι οντότητες έχουν κάτι κοινό (από κάποια άποψη κάθε φορά) και κατά τούτο είναι με έναν τρόπο ένα (παρότι είναι πολλά).

Λέμε π.χ. Ο Σωκράτης, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης είναι άνθρωποι, ή φιλόσοφοι ή δάσκαλοι, ή έζησαν κάποια στιγμή στην Αθήνα. Λέμε ότι το στυλό, το βιβλίο και ο ουρανός είναι γαλάζια. Λέμε η τσάντα μου, η βαλίτσα μου και το γραφείο είναι βαρειά, κτλ. Σε όλες αυτές τις προτάσεις υπάρχει κάτι όμοιο σε όλα τα πράγματα που παίζουν το ρόλο υποκειμένου στις αντίστοιχες προτάσεις.

Η απλή θεωρία υποθέτει ότι για κάθε όρο που αναφέρεται σε μια πολλαπλότητα πραγμάτων θα πρέπει να υποθέσουμε κάτι μοναδικό (μια γενική ή καθολική ή με την ορολογία του Πλάτωνα μια Ιδέα) η οποία είναι κοινή μεταξύ όλων αυτών των πραγμάτων, και η οποία είναι υπεύθυνη για το γεγονός ότι είναι όμοια και υπάρχει ανεξάρτητα από αυτά. Είναι με έναν τρόπο το αίτιο που εξηγεί γιατί τα πράγματα είναι όμοια.

Έτσι η απλή θεωρία εισάγει μια βασική διάκριση μεταξύ επι μέρους όντων και καθολικών όντων ή με άλλους όρους μεταξύ δειγμάτων και τύπων οντοτήτων. Ο όρος άνθρωπος, για παράδειγμα αναφέρεται σε έναν τύπο όντων, συγκεκριμένα σε έναν τύπο ζώου (ενώ ο όρος λευκότητα σε έναν τύπο χρώματος), ενώ οι όροι Σωκράτης, Πλάτων και Αριστοτέλης αναφέρονται σε δείγματα που ανήκουν στον συγκεκριμένο τύπο.

Κατηγορίες όντων	Επί μέρους	Καθόλου/ Ιδέες
	Δείγματα	Τύποι
	Φθαρτά	Άφθαρτα
	Αισθητά	Νοητά
	Απεικασματα	Υπόδειγμα

Τα επί μέρους είναι όντα που δειγματίζουν ή εξατομικεύουν μια σειρά από καθολικές έννοιες ή Ιδέες (π.χ. ο Σωκράτης δειγματίζει ή εξατομικεύει τις έννοιες: άνθρωπος, Αθηναίος, Πατέρας, δάσκαλος του Πλάτωνα, λευκός κτλ. Υπό την έννοια ότι είναι ένας μοναδικός άνθρωπος, Αθηναίος κτλ). Οι Ιδέες έχουν σταθερά και αναλλοίωτα τις ιδιότητες που τις χαρακτηρίζουν. Επίσης, οι Ιδέες εφόσον αποτελούν το θεμέλιο των ιδιοτήτων που χαρακτηρίζουν τα καθέκαστα συνιστούν πρότυπα αυτών των ιδιοτήτων, με έναν τρόπο συνιστούν τέλεια υποδείγματα των ιδιοτήτων αυτών. Σε αντίθεση όμως με τις Ιδέες, τα καθέκαστα ή επι μέρους όντα, όπως ο Σωκράτης, είναι φθαρτά (ο Σωκράτης γεννιέται και κάποια στιγμή θα πεθάνει) και είναι μεταβαλλόμενα είναι όντα που αλλάζουν ιδιότητες. Τέλος τα επί μέρους όπως είναι ο Σωκράτης έχουν τις ιδιότητες που τα χαρακτηρίζουν σε κάποια ατελή μορφή συγκριτικά προς τις αντίστοιχες Ιδέες.

Για να δούμε αυτήν την ατέλεια των αισθητών συγκριτικά με τις Ιδέες ας σκεφτούμε το παρακάτω παράδειγμα. Ο Σωκράτης είναι μεγάλος ή ψηλός σε σχέση με κάποιον άλλο άνθρωπο αλλά ταυτόχρονα και μικρός ή κοντός σε σχέση με κάποιον άλλον. Επομένως είναι μόνο σχετικά μεγάλος ή μικρός. Αντίθετα η Ιδέα του Μεγάλου θα είναι απόλυτα (από κάθε αποψη ή συγκριτικά με κάθε άλλο υποκείμενο) μεγάλη. Επίσης ο Σωκράτης είναι άνθρωπος, δηλαδή μετέχει στην Ιδέα του Ανθρώπου η οποία αντιπροσωπεύει την ουσία του να είναι κάτι άνθρωπος. Ας υποθέσουμε ότι η ουσία του ανθρώπου είναι: έλλογο δίποδο όν. Ο Σωκράτης δεν είναι απλά ένα έλλογο δίποδο όν. Αλλά είναι ένα δίποδο όν που έχει π.χ. συγκεκριμένος μήκος ποδιών, συγκεκριμένο βάρος, επίσης ένα συγκεκριμένο χρώμα δέρματος κτλ. Έχει κάποιες λογικές ικανότητες τις οποίες έχει καλλιεργήσει και κάποιες που ενδεχομένως δεν έχει ακόμη καλλιεργήσει. Κατέχει κάποιες, ενώ άλλες όχι ακόμη. Με μια φράση είναι ένα ον προσδιορισμένο με συγκεκριμένο τρόπο. Αντίθετα η Ιδέα του ανθρώπου είναι μια απομόνωση μια λογική αφαίρεση εκείνων των ιδιοτήτων που κάνουν ένα ον

να είναι άνθρωπος. Οι ιδιότητες όμως αυτές κάθε φορά που ανήκουν σε ένα επιμέρους έμβιο ον όπως ο Σωκράτης προσδιορίζονται με ένα συγκεκριμένο τρόπο. Με άλλα λόγια η Ιδέα είναι κάτι προσδιοριστέο (determinable), κάτι δηλαδή που όταν υπάρξει ως συγκεκριμένο πρόγραμμα θα προσδιοριστεί με κάποιον τρόπο, π.χ. θα έχει ένα συγκεκριμένο βάρος, ύψος, θέση κτλ. ενώ τα επιμέρους πράγματα είναι απολύτως προσδιορισμένα (determinate), έχουν ένα συγκεκριμένο βάρος, ύψος, θέση, χρώμα κτλ.

Η ατελής φύση των αισθητών και η τέλεια φύση των Ιδεών οδηγούν τον Πλάτωνα στη θέση ότι οι Ιδέες είναι τα βασικά όντα της οντολογίας. Αυτές είναι που εξηγούν και καθορίζουν τις ιδιότητες οι οποίες ανήκουν στα αισθητά. Αυτές είναι τα υποδείγματα ενώ τα αισθητά προσεγγίζουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό αυτά τα υποδείγματα. Επομένως ο Πλάτων ταυτίζει την κατηγορία των Ιδεών ως την κατηγορία των βασικών όντων της οντολογίας. Και γι' αυτό τους αποδίδει τον τίτλο: ΟΥΣΙΕΣ.

Η απλή θεωρία λοιπόν απαντά όπως είδαμε απαντά τα δύο βασικά οντολογικά ερωτήματα ως εξής:

1. Ποιες κατηγορίες όντων υπάρχουν; Η κατηγορία των Ιδεών και η κατηγορία των επίμέρους.
2. Ποια είναι η θεμελιώδης κατηγορία όντων; Οι Ιδέες. Άρα ο τίτλος της ουσίας θα αποδοθεί στις οντότητες εκείνες οι οποίες είναι Ιδέες.

Ο Αριστοτέλης έχει ενστάσεις και για τις δύο απαντήσεις. Ας δούμε με τη σειρά πρώτα την ένστασή του στην πρώτη απάντηση και έπειτα την ένσταση του στη δεύτερη απάντηση.

2. Προβλήματα με την απλή θεωρία 1: Το επιχείρημα του Τρίτου Ανθρώπου.

Η ένσταση του Αριστοτέλη στην πρώτη απάντηση έχει τη βάση της σε ένα επιχείρημα που ήδη έχει διατυπώσει ο Πλάτωνας ενάντια στην θεωρία του στον διάλογο του *Παρμενίδης*. Η ένσταση αυτή έχει μείνει στην ιστορία της φιλοσοφίας με το όνομα: Επιχείρημα του Τρίτου Ανθρώπου.

Ο Πλάτων βέβαια προτείνει το επιχείρημα όχι για να απορρίψει συνολικά τη θεωρία των Ιδεών (όπως θα κάνει ο Αριστοτέλης) αλλά για να δείξει ότι η θεωρία συναντά ένα πρόβλημα το οποίο πρέπει να επιλύσει. Και για να επιλυθεί το πρόβλημα αρκεί η επαναδιατύπωση της με έναν κάπως διαφορετικό τρόπο. Ας δούμε πρώτα το χωρίο από τον Πλατωνικό διάλογο *Παρμενίδης*:

132a

Σκέφτομαι ότι φθάνεις να πιστεύεις σε μια εκάστοτε Ιδέα ξεκινώντας από το εξής: Όταν σου φαίνεται ότι πολλά πράγματα είναι μεγάλα, τότε ίσως νομίζεις ότι βλέπεις σε όλα αυτά τα πράγματα κάποιο κοινό και μοναδικό γνώρισμα. Αυτό είναι που σε οδηγεί στην άποψη ότι το Μεγάλο είναι ένα.

Σωστά υπέθεσες, είπε ο Σωκράτης.

Τί συμβαίνει όμως όταν πάλι προσηλώσεις το βλέμμα της ψυχής σου σε όλα - στο καθαυτό Μεγάλο και στα επιμέρους μεγάλα πράγματα; Δεν θα εμφανιστεί πάλι ένα άλλο μεγάλο, που

κάνει όλα αυτά να φαίνονται μεγάλα;

Έτσι φαίνεται.

Θα εμφανιστεί λοιπόν μια νέα Ιδέα του μεγέθους δίπλα στο ήδη υπάρχον καθαυτό Μεγάλο και σε όσα μετέχουν σε αυτό. Και σε αυτά θα προστεθεί μια τρίτη Ιδέα, δυνάμει της οποίας θα είναι όλα αυτά μεγάλα. Επομένως δεν θα υπάρχει η μια και μοναδική σου Ιδέα κάθε φορά, αλλά ένας άπειρος αριθμός Ιδεών.

Το παραπάνω επιχείρημα είναι στην ουσία μια αναγωγή στο άτοπο (reduction ad absurdum). Θέτει τρεις βασικές παραδοχές ή υποθέσεις της θεωρίας. Συνάγει από αυτές κάτι παράδοξο, και άρα επισημαίνει ότι κάποια από τις παραδοχές θα πρέπει να αναθεωρηθεί (δηλαδή να απορριφθεί).

Οι τρεις παραδοχές είναι οι ακόλουθες.

1. Σύμφωνα με την απλή θεωρία όποτε έχουμε ένα σύνολο πολλών πραγμάτων που μοιράζονται μια κοινή ιδιότητα, μια ομοιότητα, η ομοιότητα αυτή είναι κάτι μοναδικό και όμοιο από το ένα πράγμα στο επόμενο. Π.χ. όταν λέμε ότι το τραπέζι, το γάλα, το φύλλο χαρτιού είναι λευκά υπάρχει κάτι κοινό, κάτι μοναδικό μεταξύ όλων αυτών των όντων. Ταυτόχρονα όμως αυτή η μοναδική οντότητα είναι γενική ή καθολική, στο παράδειγμά μας είναι η καθολική ιδιότητα της λευκότητας. Αυτή η οντότητα (η ιδιότητα της λευκότητας) είναι ένα καθόλου υπό την έννοια ότι μπορεί να ανήκει σε πολλά διαφορετικά όντα την ίδια στιγμή. Άρα να βρίσκεται σε διαφορετικούς τόπους ή θέσεις την ίδια στιγμή (αντίθετα για τα επί μέρους αυτό είναι αδύνατον). Ταυτόχρονα όμως, αυτή η καθολική ή γενική οντότητα εξηγεί σε τι συνίσταται η ομοιότητα των πολλών όντων που μοιράζονται την ομοιότητα. Η παραδοχή αυτή έχει πάρει τον τίτλο: Ένα παρά τα πολλά ή Ένα επί τα πολλά, επειδή η ομοιότητα είναι κάτι έτερο κάτι επι πλέον από τα πολλά όμοια πράγματα.
2. Αυτή η οντότητα που αντιστοιχεί στην ομοιότητα των πολλών όμοιων πραγμάτων δειγματίζει ή αλλιώς εξατομικεύει την ιδιότητα στον ύψιστο, απόλυτο βαθμό. Π.χ. η Ιδεά του Δικαίου είναι η απόλυτη εκδοχή δικαιοσύνης, είναι δικαιότερη από κάθε επι μέρους πράγμα το οποίο ονομάζεται δίκαιο. Άρα στην ίδια την Ιδέα αποδίδεται το κατηγορούμενο εκείνο που αποδίδεται στα πολλά όμοια πράγματα ή με άλλα λόγια η Ιδέα αυτο-κατηγορείται (η εξατομικεύει την ιδιότητα την οποία αντιπροσωπεύει). Λέει π.χ. ο Πλάτων ότι το ίδιο το Δίκαιο (η Ιδέα του Δικαίου) είναι δίκαιη. Παρομοίως η Ιδέα του Ανθρώπου είναι άνθρωπος κτλ. Η παραδοχή αυτή έχει πάρει τον τίτλο: Θέση της Αυτο-κατηγορήσης. Ένας λόγος που ενδεχομένως δικαιολογεί την θέση αυτή είναι ότι: (α) οι Ιδέες θεωρούνται υπεύθυνες, είναι δηλαδή αίτια για τις ιδιότητες των πραγμάτων (τα δίκαια πράγματα είναι δίκαια εξ αιτίας της Ιδέας της

Δικαιοσύνης), και (β) ότι εκείνο το πράγμα το οποίο είναι αίτιο μιας ιδιότητας πρέπει το ίδιο να χαρακτηρίζεται από αυτήν την ιδιότητα για να μπορέσει να τη "μεταδώσει" (αλλιώς πως θα ήταν δυνατόν να συνιστά πρόξενο ή αίτιο της εμφάνισης της ιδιότητας;).

3. Η Ιδέα, τώρα, που συνιστά την ομοιότητα μεταξύ των πολλών όμοιων πραγμάτων είναι κάτι έτερο και ανεξάρτητο από τα πολλά όμοια πράγματα. Με άλλα λόγια εκείνο το στοιχείο που είναι υπεύθυνο για την απόδοση μιας ιδιότητας σε κάτι, πρέπει να είναι κάτι διαφορετικό από εκείνο το πράγμα ή εκείνα τα πράγματα στα οποία η ιδιότητα αποδίδεται. Ένας τρόπος να δούμε αυτόν τον ισχυρισμό είναι να φανταστούμε το εξής παράδειγμα: ακόμη και εάν δεν υπάρχει κανένας δίκαιος άνθρωπος ή δίκαιη πόλη, η Ιδέα της Δικαιοσύνης, τουλάχιστον κατά τον Πλάτωνα, θα υπήρχε παρόλα αυτά. Πράγματι δεν χρειάζεται να υποθέσουμε ότι υπάρχει κάποιο δίκαιο επί μέρους πράγμα ή ον ή πράξη, για να θεωρήσουμε ότι μπορούμε να συλλάβουμε την Ιδέα της Δικαιοσύνης (όπως δεν χρειάζεται να υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος άνθρωπος ή ζώο που έχει περπατήσει στο φεγγάρι για να συλλάβουμε την γενική ιδιότητα: περπατάω στο φεγγάρι). Επομένως, η Ιδέα είναι κάτι χωριστό, ανεξάρτητο από τα πολλά πράγματα τα οποία μετέχουν σε αυτήν.

Αυτή η παραδοχή έχει πάρει τον τίτλο: Θέση της Μη- ταυτότητας και θα μπορούσαμε λακωνικά να την διατυπώσουμε ως εξής: κάθε ον (ή όντα) που είναι F (δίκαια ή όμορφα ή μεγάλα κτλ.), είναι F, εξ αιτίας κάποιου άλλου (ανεξάρτητου από αυτά) όντος.

Με βάση τώρα τις παραπάνω τρεις παραδοχές μπορούμε να δείξουμε το ακόλουθο άτοπο.

1. Έστω ότι έχουμε δύο επι μέρους ανθρώπους: τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.
2. Σύμφωνα με την παραδοχή του **Ενός Παρά τα Πολλά** εκείνο το στοιχείο που εξηγεί την ομοιότητα τους είναι η Ιδέα του Ανθρώπου, Ιδέα στην οποία και τα δύο επι μέρους μετέχουν.
3. Σύμφωνα με την παραδοχή της **Αυτο-κατηγορήσης** η ίδια η Ιδέα του Ανθρώπου είναι άνθρωπος, υπό την έννοια ότι συνιστά την ουσία του ανθρώπου, την πιο τέλεια εκδοχή ανθρώπου.
4. Επομένως προκύπτει ένα νέο σύνολο πραγμάτων που μοιράζονται μια ομοιότητα: το σύνολο που συνθέτουν ο Πλάτων, ο Σωκράτης, και η Ιδέα του Ανθρώπου (αυτό είναι ένα νέο σύνολο εφόσον έχει ένα επί πλεόν μέλος από το αρχικό σύνολο που υποθέσαμε στην προκειμένη 1).
5. Τι κάνει όλα τα μέλη αυτού του συνόλου ανθρώπους; Ποια είναι η αιτία για την οποία είναι άνθρωποι; Δεν μπορούμε να απαντήσουμε ότι αυτό το στοιχείο είναι η Ιδέα του Ανθρώπου, γιατί σύμφωνα με τη **Μη-Ταυτότητα**, ένα ον που είναι F δεν είναι F εξ αιτίας του εαυτού του, αλλά γι' αυτό είναι υπεύθυνο κάτι ανέξαρτητο από την οντότητα που έχει την ιδιότητα.
6. Άρα για το νέο αυτό σύνολο πρέπει να υποθέσουμε κάποια οντότητα άλλη από τα μέλη του συνόλου που εξηγεί την ομοιότητά τους). Άρα πρέπει να εισάγουμε μία νέα οντότητα στην οντολογία μας. Ας την ονομάσουμε Ιδέα του Ανθρώπου 2.

7. Σύμφωνα, τώρα, με τη θέση της **Αυτο-κατηγορήσης** η νέα αυτή Ιδέα θα είναι άνθρωπος (η Ιδέα του Ανθρώπου 2).
8. Αλλά τότε έχουμε ξανά ένα νέο σύνολο από όμοια πράγματα που συνθέτουν ο Πλάτων, ο Σωκράτης, η Ιδέα του Ανθρώπου και η Ιδέα του Ανθρώπου 2. Τι εξηγεί την ομοιότητα αυτού του νέου συνόλου; Δεν μπορούμε να προτείνουμε ότι αυτό οφείλεται στην Ιδέα του Ανθρώπου 2, γιατί σύμφωνα με τη Μη-Ταυτότητα, τίποτε δεν μπορεί να έχει μια ιδιότητα εξ αιτίας του εαυτού του.
9. Άρα θα πρέπει να εισάγουμε μια νέα οντότητα με βάση την οποία θα εξηγήσουμε την ομοιότητα μεταξύ των μελών του νέου συνόλου, ας την ονομάσουμε, Ιδέα του Ανθρώπου 3.
10. Είναι προφανές ότι έχουμε οδηγηθεί σε μια επ' άπειρον αναγωγή.
11. Στην αναγωγή αυτή μας οδήγησαν οι αρχικές παραδοχές, άρα θα πρέπει να απορρίψουμε κάποια από αυτές.

Εάν κάτι επιτυγχάνει η παραπάνω αναγωγή είναι να δείξει ότι για να εξηγηθεί η αρχική ομοιότητα, θα χρειαστεί να εισάγουμε έναν άπειρο αριθμό καθολικών οντότητων (Ιδεών) για να την εξηγήσουμε. Θα πρέπει να κάνουμε έναν άπειρο αριθμό βημάτων για να βρούμε την ουσία αυτής της ομοιότητας. Αλλά βέβαια ένας άπειρος αριθμός βημάτων δεν μπορεί να ολοκληρωθεί. Επομένως δεν πρόκειται να καταλήξουμε ποτέ στην αναζήτηση μας. Δεν θα βρούμε το θεμέλιο που εξηγεί την αρχική ομοιότητα με την οποία ξεκινήσαμε. Και αυτό συνιστά ένα πρόβλημα για τη θεωρία των Ιδεών, εφόσον αποφασίσαμε να εισαγάγουμε τις Ιδέες για αυτόν ακριβώς το σκοπό. Για να βρούμε δηλαδή το μοναδικό εκείνο στοιχείο που εξηγεί την ομοιότητα μεταξύ των πολλών επι μέρους που ομοιάζουν.

Θα πρέπει επομένως να αναθεωρήσουμε τουλάχιστον μια από τις τρεις αρχές της θεωρίας τις οποίες ξεχωρίσαμε και μας οδήγησαν σε μία αναγωγή στο άπειρο.

Πως επιλύεται το παράδοξο.

Στη βιβλιογραφία έχουν διαπιστωθεί διάφορες διαγνώσεις σε σχέση με το ποια προκείμενη προκαλεί το πρόβλημα της άπειρης αναγωγής που συναντάμε στο επιχείρημα του τρίτου ανθρώπου. Και έχουν διατυπωθεί αντίστοιχες προτάσεις για το ποια ή ποιες από τις 3 αρχές θα πρέπει να απορρίψουμε.

Μπορούμε να απορρίψουμε την παραδοχή του **Ενός επι τα πολλά**; Ναι, αλλά το κόστος με αυτήν τη λύση θα ήταν ότι θα πρέπει να δεχθούμε ότι τα πράγματα εν τέλει δεν έχουν κάτι κοινό όταν μας φαίνονται όμοια. Δεν υπάρχει κάτι μοναδικό που μοιράζονται όλα τα δίκαια ή λευκά όντα. Αυτή είναι μια στρατηγική που ούτε ο Πλάτων ούτε ο Αριστοτέλης ακολουθούν.

Μήπως μπορούμε να απορρίψουμε την παραδοχή της **Αυτο-κατηγορήσης**; Με έναν τρόπο αυτό είναι μέρος της λύσης που προκρίνει ο Αριστοτέλης. Το ίδιο κατηγορημα αποδίδεται και στα επί μέρους και στο καθολικό ον αλλά στις δύο περιπτώσεις κατηγορήσης υπάρχει μια σημαντική διαφορά. Στα επί μέρους αποδίδεται το κατηγορημα επειδή συνιστούν δείγματα του τύπου που το κατηγορημα σημαίνει. Λέμε ότι ο Σωκράτης και ο Πλάτων είναι άνθρωποι εννοώντας ότι είναι δύο δείγματα του είδους άνθρωπος. Αντίθετα το

κατηγορήμα αποδίδεται στην καθολική οντότητα άνθρωπος εννοώντας ότι αυτή είναι ένας τύπος ομοιότητας μεταξύ πραγμάτων, είναι η ουσία του να είναι κάτι άνθρωπος, αλλά όχι ένα χωριστό δείγμα ανθρώπου.

Μήπως μπορούμε να απορρίψουμε την παραδοχή της **Μη-ταυτότητας**; Με έναν τρόπο αυτό είναι μέρος της λύσης που προκρίνει ο Πλάτων. Ο Πλάτων δέχεται την Μη- ταυτότητα για τα αισθητά, επι μέρους πράγματα αλλά απορρίπτει την Μη-ταυτότητα για τις Ιδέες. Δηλαδή συνεχίζει να δέχεται ότι όταν πολλά επι μέρους έχουν μια κοινή ιδιότητα, μοιράζονται ή μετέχουν σε μια Ιδέα που τα κάνει να είναι F , αυτή η ιδιότητα είναι κάτι χωριστό από αυτά. Αλλά δεν δέχεται ότι όταν λέμε ότι η ίδια η Ιδέα είναι F , δηλαδή αυτο-κατηγορείται, αυτό οφείλεται ή πρέπει να εξηγηθεί με βάση κάποια επι πλέον οντότητα. Αντίθετα εκείνο που την κάνει να είναι F , είναι, για να το πούμε απλά, ο εαυτός της. Επομένως για τις Ιδέες δεν ισχύει ο περιορισμός της Μη-ταυτότητας. Ένας λόγος που οδηγεί τον Πλάτωνα σε αυτή τη λύση είναι η σκέψη που είδαμε και πιο πάνω ότι η Ιδέα ΕΙΝΑΙ απολύτως F , και η επι πλέον σκέψη ότι η Ιδέα δεν περιέχει καμία άλλη ιδιότητα εκτός από την ιδιότητα να είναι F . Αντίθετα τα αισθητά όντα είναι F μόνο με σχετικό ή περιορισμένο τρόπο, και έχουν μια σειρά από άλλες ιδιότητες η κατοχή των οποίων σημαίνει ότι αν τις δούμε από την άποψη εκείνων των ιδιοτήτων είναι και άλλα πράγματα εκτός από το να είναι F . Για παράδειγμα, όπως είπαμε, ένας άνθρωπος όπως ο Σωκράτης δεν είναι μόνο λογικό ον (έχει την ιδιότητα που τον κάνει να είναι άνθρωπος) αλλά είναι λευκός, ψηλός, πατέρας κτλ. έχει δηλαδή μια σειρά από ιδιότητες διαφορετικές από την ιδιότητα του να είναι άνθρωπος. Η Ιδέα όμως του ανθρώπου όμως περιέχει μόνο την ιδιότητα που δίνει την ουσία του να είναι κάτι άνθρωπος, π.χ. τη λογική ικανότητα.

Αν το παράδειγμα είναι σωστό, τότε είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι οι επι μέρους άνθρωποι δεν ταυτίζονται με την ιδιότητα ή Ιδέα που τους κάνει να είναι άνθρωποι, αφού έχουν και άλλα χαρακτηριστικά ή ιδιότητα. Άρα στην περίπτωση τους η Μη-ταυτότητα ισχύει. Αντίθετα η Ιδέα του ανθρώπου ταυτίζεται με την ιδιότητα του να είναι κάτι άνθρωπος επειδή δεν περιέχει κανέναν άλλον προσδιορισμό, παρά μόνο αυτήν την ιδιότητα και μάλιστα σε απόλυτο βαθμό. Άρα στην περίπτωση της Ιδέας η θέση της Μη-ταυτότητας δεν ισχύει. Η Ιδέα ταυτίζεται με την ιδιότητα την οποία αντιπροσωπεύει, και έχει αυτήν την ιδιότητα εξ αιτίας του εαυτού της.

Ωστόσο μπορούμε να αναζητήσουμε την παραπάνω λύση και από έναν άλλο δρόμο.

Ας δούμε τις δύο προτάσεις στην προκείμενη 4 οι οποίες μας βάζουν στο κύκλο που οδηγεί στην αναγωγή στο άπειρο:

1. Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος
2. Η Ιδέα του Ανθρώπου είναι άνθρωπος

Δεχθήκαμε νωρίτερα ότι οι δύο αυτές προτάσεις είναι ίδιες. Μόνο έτσι δικαιολογείται η κίνησή μας να βάλουμε τον Σωκράτη και την Ιδέα του

Ανθρώπου σε ένα κοινό σύνολο που περιέχει όμοια πράγματα. Είναι όμως οι προτάσεις αυτές πράγματι ίδιες;

Η κάθε μία περιέχει τρία στοιχεία: ένα υποκείμενο, ένα κατηγορημα και τη σύνδεσή τους.

Από αυτήν την άποψη, δηλαδή τη δομή τους, είναι όμοιες. Όμως μπορεί να διαφέρουν είτε

(α) γιατί τα δύο υποκείμενα είναι διαφορετικής τάξης, είτε

(β) γιατί τα δύο κατηγορούμενα σημαίνουν διαφορετικά πράγματα στη μία και την άλλη περίπτωση,¹ είτε

(γ) γιατί διαφέρει ο τρόπος σύνδεσής τους (ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται το κατηγορούμενο στο υποκείμενο στην καθε μία από αυτές τις προτάσεις)

Μήπως λοιπόν οι προτάσεις 1 και 2 διαφέρουν ως προς τα α έως γ; Εάν ναι τότε έχουμε τον τρόπο να αντισταθούμε στην επιλογή να κατατάξουμε το Σωκράτη και την Ιδέα Α1 στο ίδιο σύνολο, και άρα να αποφύγουμε το παράδοξο.

Μία διαφορά που διαπιστώνει ο Πλάτωνας: οι δύο προτάσεις διαφέρουν ως προς το (γ)

Στην πρόταση 1. (Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος) η σύνδεση του υποκειμένου με το κατηγορούμενο δεν δηλώνει ταυτότητα, ενώ στην πρόταση 2. (Η Ιδέα του Ανθρώπου ΕΙΝΑΙ άνθρωπος, η σύνδεση δηλώνει ταυτότητα). Η Ιδέα του ανθρώπου είναι η ουσία του να είναι κάτι άνθρωπος. Κάτι διαφορετικό από τους επί μέρους ανθρώπους, Μία χωριστή οντότητα. Οι Ιδέες με αυτήν τη λύση γίνονται χωριστά πράγματα όπως χωριστά πράγματα είναι οι διαφορετικοί άνθρωποι μεταξύ τους. Με τη διαφορά ότι οι Ιδέες ταυτίζονται με αυτήν την ιδιότητα, την ουσία του να είναι κάτι Φ, ενώ τα καθέκαστα είναι πράγματα που απλά έχουν αυτή την ιδιότητα, αλλά δεν ταυτίζονται με αυτήν. Γι' αυτό και κάποια στιγμή αυτή η σύνδεση τους με την ιδιότητα μπορεί να καταστραφεί (όπως π.χ. συμβαίνει όταν οι άνθρωποι πεθαίνουν).

Μειονέκτημα αυτής της λύσης:

Ένα από τα βασικότερα προβλήματα αυτής της λύσης είναι το ακόλουθο. Για κάθε κοινή ιδιότητα, Φ, θα πρέπει να εισάγουμε στην οντολογία μας μία ξεχωριστή οντότητα η οποία θα είναι η ουσία του να είναι κάτι Φ. Η οντότητα αυτή δεν θα είναι ένα αισθητό πράγμα. Παρόλα αυτά θα είναι μία χωριστή, νοητή οντότητα. Έτσι "διπλασιάζουμε" τις οντότητες που θα δεχθούμε στην οντολογία μας. Εάν υπάρχει κάποιος οικονομικότερος τρόπος να εξηγήσουμε τις ομοιότητες των πραγμάτων, χωρίς αυτό το πλήθος νοητών οντοτήτων, τότε αυτός ο τρόπος ίσως είναι προτιμότερος.

Επί πλέον, ένα άλλο ερώτημα είναι με ποιον τρόπο αυτή η χωριστή νοητή οντότητα μπορεί και επηρεάζει, συμμετέχει ή χαρακτηρίζει τα πράγματα του αισθητού κόσμου. Πως εκείνη, κάτι νοητό, σχετίζεται με αυτά που είναι κάτι αισθητό; Μήπως, όχι μόνο διπλασιάζουμε τον κόσμο, αλλά εισάγουμε ένα χάσμα

¹ Πως είναι δυνατό αυτό; Ας δούμε ένα παράδειγμα. Δείτε τις προτάσεις: 1) Η οξεία είναι τόνος 2) Το ψάρι αυτό είναι τόνος. Εδώ έχουμε το ίδιο κατηγορημα, "τόνος", να χρησιμοποιείται με διαφορετική (ομώνυμη) σημασία στις 1 και 2.

μεταξύ νοητού και αισθητού κόσμου το οποίο μοιάζει αγεφύρωτο; Εάν υπάρχει μία θεωρία που αποφεύγει αυτή τη δυσκολία ίσως είναι προτιμότερη.

Μια διαφορά που διαπιστώνει ο Αριστοτέλης: οι δύο προτάσεις διαφέρουν ως προς το (α):

Για τον Αριστοτέλη οι δύο προτάσεις διαφέρουν επειδή τα υποκείμενα στην 1 και 2 είναι οντότητες διαφορετικής τάξης. Στην 1, ο Σωκράτης, είναι ένας άνθρωπος, ένα συγκεκριμένο χωριστό υποκείμενο ένα φυσικό σώμα (ένα **ΠΡΑΓΜΑ**). Στη 2 η καθολική οντότητα (είδος) είναι άνθρωπος, ως μια μη-χωριστή ιδιότητα υποκειμένων (είναι μία **ΠΟΙΟΤΗΤΑ ή ΙΔΙΟΤΗΤΑ** που δεν υπάρχει χωριστά από κάποιο υποκείμενο παρά μόνο ως ιδιότητα κάποιου υποκειμένου).

Για να κατανοήσουμε αυτή τη διαφορά ας σκεφτούμε το παράδειγμα των χρωμάτων. Χρώματα, όπως η λευκότητα, δεν μπορούν να υφίστανται παρά ως ιδιότητες της μίας ή της άλλης επιφάνειας. Χωριστά όμως, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε επιφάνεια δεν μπορούν να υπάρξουν. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τι είναι ένα χρώμα, χωρίς να σκεφτούμε μία επιφάνεια από την οποία το χρώμα αυτό είναι αχώριστο. Ότι ισχύει για το χρώμα, ισχύει για τα βάρη, τα μήκη, τα ύψη, και όλες τις άλλες ιδιότητες των σωμάτων οι οποίες μπορεί να είναι κοινές μεταξύ τους.

Άρα θα πρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα σε πράγματα που είναι χωριστά, αυτόνομα και ανεξάρτητα και ιδιότητες που είναι αχώριστες, δεν μπορούν να υπάρξουν αυτόνομα και εξαρτώνται πάντα από κάποιο υποκείμενο στο οποίο υπάρχουν. Εάν κάνουμε αυτήν τη διάκριση θα δούμε ότι οι δύο προτάσεις (1 και 2) αφορούν διαφορετικής τάξης οντότητες. Στην 1 ένα πράγμα, ένα αυτόνομο υποκείμενο, όπως ο Σωκράτης, στην 2 μία ιδιότητα, την ουσία του να είναι κάτι άνθρωπος. Εάν υπάρχει αυτή η διαφορά τότε δεν μπορούμε να πούμε ότι και ο Σωκράτης και το είδος του ανθρώπου είναι άνθρωποι με τον ίδιο τρόπο. Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος υπό την έννοια ότι είναι ένα χωριστό υποκείμενο. Το είδος του ανθρώπου είναι μία καθολική ιδιότητα αχώριστη από τις οντότητες που είναι άνθρωποι, δηλαδή από τους καθέκαστον ανθρώπους. Το είδος δηλαδή ενυπάρχει πάντα σε κάποιο καθέκαστο.

Μειονέκτημα αυτής της λύσης:

Η λύση του Αριστοτέλη φαίνεται να έχει ένα μειονέκτημα εν σχέσει προς την πλατωνική λύση. Για να κατανοήσουμε το μειονέκτημα αυτό θα πρέπει να κατανοήσουμε κάτι ακόμη για το ρόλο που παίζουν οι Ιδέες στον Πλάτωνα. Οι Πλατωνικές Ιδέες φαίνεται να παίζουν δύο ρόλους. Ο ένας είναι **εξηγητικός ή επιστημικός**, αφορά τη γνώση, ο άλλος είναι **οντολογικός**, αφορά την ύπαρξη. Από την πρώτη άποψη οι Ιδέες **εξηγούν** γιατί τα καθέκαστα μοιράζονται μία ομοιότητα. Μας εξηγούν την ουσία οποιασδήποτε ομοιότητας θέλουμε να εξετάσουμε. Εάν θέλουμε να καταλάβουμε ποια πράγματα (πόλεις, πολίτες κτλ.) είναι δίκαια θα πρέπει να γνωρίσουμε την Ιδέα της Δικαιοσύνης, την ουσία της δικαιοσύνης.

Ο δεύτερος ρόλος είναι οντολογικός. Οι Ιδέες, για τον Πλάτωνα, είναι τα οντολογικά θεμέλια της πραγματικότητας, υπό την έννοια ότι όλα τα άλλα όντα

είναι απλά απεικασματα, αντίγραφα των Ιδεών. Τα όντα που υπάρχουν με την πιο πλήρη έννοια του όρου, αγέννητα, αμετάβλητα και ανώλεθρα είναι Ιδέες. Αυτές είναι οι μόνες ουσίες. Τα καθέκαστα είναι γεννητά μεταβαλλόμενα και φθαρτά πράγματα. Η ύπαρξη τους εξαρτάται από το γεγονός ότι είναι απομιμήσεις ή έκτυπα της μίας ή της άλλη Ιδέας.

Ο Αριστοτέλης όμως διακρίνει αυτούς τους δύο ρόλους. Τα αριστοτελικά καθολικά όντα, τα οποία δεν ονομάζονται πλέον Ιδέες, αλλά είδη ή γένη (ή απλά καθόλου), όπως θα δούμε στη συνέχεια, συνεχίζουν να παίζουν καθοριστικό ρόλο για τη γνώση, αλλά δεν είναι τα οντολογικά θεμέλια της πραγματικότητας. Η γνώση των καθολικών οντοτήτων συνεχίζει και στον Αριστοτέλη να είναι αναγκαίος όρος για την επιστήμη. Η γνώση δεν μπορεί να αφορά τα καθέκαστα πράγματα, αλλά πρέπει να στοχεύει στο να συλλάβει τις κοινές ομοιοτήτες τους, δηλαδή να συλλάβει πάντα κάτι καθολικό. Επομένως τα καθόλου προηγούνται ως προς την γνώση των καθέκαστα. Η επιστημονική μας γνώση αφορά καθολικές οντότητες, και μόνο όταν καταλήξουμε να συλλάβουμε τις καθολικές οντότητες θα έχουμε επιστημονική γνώση.

Ωστόσο, ο Αριστοτέλης δεν θεωρεί ότι η παραπάνω παρατήρηση θα πρέπει να μας οδηγήσει στο να θεωρήσουμε ότι τα καθολικά όντα προηγούνται και οντολογικά. Αντίθετα πιστεύει ότι οντολογικά πρότερα είναι τα καθέκαστα. Τα καθέκαστα αποτελούν το οντολογικό θεμέλιο της πραγματικότητας. Και όλα τα άλλα όντα υπάρχουν μόνο στο βαθμό που ανήκουν σε κάποιο καθέκαστο. Το οντολογικό θεμέλιο όλων των ιδιοτήτων είναι τα καθέκαστα. Με απλά λόγια εάν δεν υπήρχαν τα καθέκαστα δεν θα υπήρχε καμία από τις πολλές κοινές τους ιδιότητες. Και γι' αυτό το λόγο τα καθέκαστα προηγούνται οντολογικά των καθολικών οντοτήτων.

Η λύση όμως αυτή του Αριστοτέλη οδηγεί σε ένα πιθανό πρόβλημα. Από τη μία δίνει οντολογική προτεραιότητα στα καθέκαστα έναντι των καθολικών οντοτήτων. Αυτές είναι οι κατεξοχήν οντότητες ή ουσίες (ή *substantiae*) που συνθέτουν την πραγματικότητα. Οι πιο σημαντικές οντολογικά μονάδες. Από την άλλη όμως οι καθολικές οντότητες είναι οι πιο σημαντικές για την επιστημονική γνώση. Εάν θέλουμε να κατανοήσουμε τον κόσμο θα πρέπει να κατανοήσουμε, να ορίσουμε, αυτές τις καθολικές οντότητες. Αν θέλουμε να κατανοήσουμε τι σημαίνει να είναι κάτι άνθρωπος, ζώο, φυτό, κτλ. ποια είναι τα αναγκαία χαρακτηριστικά που ορίζουν ότι κάτι είναι άνθρωπος, ζώο, φυτό κτλ. θα πρέπει να αναζητήσουμε τις καθολικές ιδιότητες που έχουν οι άνθρωποι, τα ζώα, τα φυτά κτλ. Δηλαδή εάν θέλουμε να καταλάβουμε ποια είναι η ουσία του να είναι κάτι άνθρωπος, ζώο ή φυτό θα πρέπει να κοιτάξουμε τις ομοιότητες μεταξύ αυτών των πραγμάτων, να δούμε δηλαδή τις κοινές ιδιότητές του. Με μία δεύτερη έννοια λοιπόν του όρου *ουσία* (ως *essentia*), οι ουσίες των πραγμάτων είναι καθολικά όντα.

Επομένως αυτή η διάκριση επιστημονικής ή εξηγητικής προτεραιότητας και οντολογικής προτεραιότητας φαίνεται να οδηγεί σε δύο αντίθετες κλίμακες αξιολόγησης των οντοτήτων στην αριστοτελική οντολογία. Οντολογικά πρότερα είναι τα καθέκαστα. Αυτά είναι οι κατεξοχήν ουσίες (*substantiae*). Επιστημονικά πρότερα είναι τα καθόλου. Αντίθετα, η ουσιώδης φύση των πραγμάτων (η

essentia) είναι κάτι καθολικό. Είναι όμως αυτές οι δύο αποκλίνουσες αξιολογικές κλίμακες κάτι αποδεκτό για τη φιλοσοφία;

Κατακλείδα: Διαφορές Πλάτωνα και Αριστοτέλη ως προς τις καθολικές οντότητες.

Η εισαγωγή καθολικών οντοτήτων στην οντολογία στοχεύει (μεταξύ άλλων) στο να εξηγήσει σε τι συνίστανται οι ομοιότητες των όντων ως προς τις διάφορες ιδιότητες τους.

Έτσι ας πάρουμε για παράδειγμα μια ομοιότητα που αφορά το χρώμα: Έστω ότι έχουμε όλες τις λευκότητες του κόσμου (όλα τα λευκά αντικείμενα). Ποιο είναι το κοινό στοιχείο τους;

Πλάτωνας: η Ιδέα της λευκότητας η οποία είναι ταυτόχρονα μία περίπτωση λευκότητας. Μάλιστα είναι η πιο άρτια ή κατεξοχήν περίπτωση λευκότητας, η ουσία της λευκότητας. Έτσι ο Πλάτωνας υποστασιοποιεί αυτήν την κοινή ιδιότητα, την κάνει μία ακόμη περίπτωση χωριστού όντος. Η Ιδέα αυτή είναι ωστόσο κάτι νοητό και όχι κάτι αισθητό.

Αριστοτέλης: Πώς είναι δυνατόν να υφίσταται μία περίπτωση λευκότητας, όπως η Ιδέα της λευκότητας η οποία να μην είναι αισθητή και άρα να μην εξαρτάται από κάποια επιφάνεια στην οποία να ανήκει; Η κοινή ιδιότητα της λευκότητας (Η Ιδέα της λευκότητας για τον Πλάτωνα) δεν μπορεί να είναι μία ακόμα περίπτωση λευκότητας. Είναι απλά εκείνο το στοιχείο που όλες οι λευκές επιφάνειες έχουν κοινό, που βρίσκεται στην καθεμιά σαν ένα συστατικό της κάθε επιφάνειας που είναι λευκή. Δεν είναι κάτι χωριστό, δεν είναι άλλη μία οντότητα, δεν είναι κάτι υποστασιοποιημένο. Μάλιστα δεν μπορούμε να νοήσουμε καν την λευκότητα χωριστή από επιφάνειες. Επομένως για να γνωρίσουμε τέτοιου ίδους καθολικές ιδιότητες, τα νοητά κατά τον Πλάτωνα, θα πρέπει να ΥΠΑΡΧΟΥΝ κάποια αισθητά πράγματα στα οποία οι ιδιότητες αυτές ανήκουν. Άρα οντολογικά τα αισθητά, καθέκαστα προηγούνται. Τα καθολικά όντα έπονται οντολογικά, εξαρτώνται από τα αισθητά καθέκαστα, έστω και εάν, όπως θα δούμε, συνιστούν εκείνο στο οποίο στοχεύει η επιστημονική γνώση. Άρα γνωστικά τα καθολικά προηγούνται των καθέκαστα ή των επι μέρους; (προηγούνται όχι χρονικά, αλλά ως προς την αξία τους για τη γνώση).

3. Προβλήματα με την απλή θεωρία 2: Η ανεπάρκεια της διάκρισης επί μέρους όντων (δειγμάτων) και καθολικών όντων (τύπων)

Ας δούμε ως παραδείγματα τις ακόλουθες δύο προτάσεις:

- 1 Ο Σωκράτης είναι σοφός
2. Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος.

Σύμφωνα με την απλή θεωρία οι δύο προτάσεις θα πρέπει να αναλυθούν με όμοιο τρόπο. Ωστόσο, τα κατηγορήματα “σοφός” και “άνθρωπος” συμπεριφέρονται με πολύ διαφορετικό τρόπο. Το πρώτο είναι ένα κατηγορήμα που σημαίνει μια ιδιότητα την οποία ο Σωκράτης μπορεί να χάσει χωρίς να

πάψει να είναι το ίδιο πράγμα, χωρίς να επηρεαστεί η ταυτότητα του. Αντίθετα το δεύτερο κατηγορημα σημαίνει μια ιδιότητα την οποία ο Σωκράτης εάν τη χάσει θα πάψει να είναι το ίδιο πράγμα, θα χάσει την ταυτότητά του.

Για να σημάνουμε αυτή τη διάκριση μεταξύ δυο ειδών ιδιοτήτων χρησιμοποιούμε τους όρους **ενδεχομενικές** ιδιότητες και **αναγκαίες** ιδιότητες. Ενδεχομενικές ιδιότητες είναι οι ιδιότητες που ένα υποκείμενο μπορεί να απωλέσει χωρίς να πάψει να είναι το ίδιο υποκείμενο. Ενώ αντίθετα αναγκαίες ιδιότητες είναι εκείνες οι ιδιότητες τις οποίες ένα υποκείμενο δεν μπορεί να απωλέσει χωρίς να πάψει να είναι το ίδιο υποκείμενο.

Άσκηση:

Ποιες από τις παρακάτω ιδιότητες είναι ενδεχομενικές και ποιες αναγκαίες για τα υποκείμενα στα οποία αποδίδονται:

Ο άνθρωπος είναι λογικό ον

Ο σκύλος έχει κανελί χρώμα

Η ζάχαρη είναι γλυκιά

Το πορτοκάλι είναι ζουμερό

Το γυαλί είναι εύθραυστο

Η δικαιοσύνη είναι μια αρετή

Το τρένο είναι ατμοκίνητο

Εάν η παραπάνω πρόταση για την επι πλέον διάκριση μεταξύ ενδεχομενικών και αναγκαίων ιδιοτήτων είναι βάσιμη θα πρέπει να διακρίνουμε τουλάχιστον τρεις κατηγορίες οντοτήτων.

Καθέκαστα όντα	Καθολικά όντα
Ουσίες: Π.χ. Σωκράτης	Αναγκαίες ιδιότητες: Έλλογο ον
	Ενδεχομενικές ιδιότητες: Σοφός

Ωστόσο αυτές οι διακρίσεις δεν είναι επαρκείς για να εξηγήσουμε τι όντα θα δεχθούμε στην οντολογία μας. Γιατί όπως θα δούμε παρακάτω υπάρχουν λόγοι για να δεχτούμε στην οντολογία μας και καθέκαστα όντα τα οποία δεν είναι ουσίες, αλλά ατομικές ιδιότητες.

4. Η διάκριση μεταξύ επί μέρους (ατομικών) ουσιών επί μέρους (ατομικών) ιδιοτήτων.

Όπως είπαμε πιο πάνω κάποιες ιδιότητες ανήκουν στα υποκείμενα τα οποία ανήκουν ενδεχομενικά. Δηλαδή είναι ενδεχόμενο για αυτές το υποκείμενο να τις απωλέσει χωρίς να χάσει την ταυτότητά του.

Για παράδειγμα, ο Σωκράτης είναι λευκός. Εάν όμως το καλοκαίρι κάνει εντατικά ηλιοθεραπεία, το χρώμα του δέρματός του θα αλλάξει, και από λευκός θα γίνει σκουρότερος. Στο παράδειγμα αυτό κάτι εξαφανίστηκε από τον κόσμο και κάτι άλλο πήρε τη θέση του. Τι είναι όμως αυτό που εξαφανίστηκε;

Μπορούμε να προτείνουμε ότι αυτό που χάθηκε είναι η ενδεχομενική καθολική ιδιότητα της λευκότητας που χαρακτηρίζει τον Σωκράτη, τη λευκή σελίδα μπροστά μου, τα μάρμαρα του Παρθενώνα και το γάλα στο ποτήρι μου; Αν αυτό που εξαφανίστηκε είναι η καθολική λευκότητα, τότε θα πρέπει να δεχθούμε ότι όλα τα λευκά όντα έχασαν την ίδια στιγμή και αυτά το χρώμα τους. Αλλά κάτι τέτοιο είναι παράλογο. Τα υπόλοιπα λευκά πράγματα δεν υφίστανται καμία αλλαγή χρώματος μόνο και μόνο επειδή το χρώμα του δέρματος του Σωκράτη έγινε σκουρότερο.

Η άλλη λύση είναι να πούμε ότι είναι η μοναδική, ιδιαίτερη λευκότητα που χαρακτηρίζει το δέρμα του Σωκράτη. Μια ιδιότητα που ανήκει αποκλειστικά στον Σωκράτη και σε κανένα άλλο καθέκαστο ον. Μια τέτοια ιδιότητα είναι με τη σειρά της και αυτή ένα καθέκαστον, κάτι ατομικό, αφού ανήκει στον Σωκράτη αποκλειστικά. Εάν αυτή η σκέψη είναι πειστική, τότε θα πρέπει να δεχθούμε στην οντολογία μας όχι μόνο καθολικά συμβεβηκότα (καθολικές ενδεχομενικές ιδιότητες) αλλά και ατομικά συμβεβηκότα, ατομικές ενδεχομενικές ιδιότητες.

Ένας ακόμη λόγος για να δεχθούμε τέτοια είδη οντοτήτων στην οντολογία μας είναι ο ακόλουθος. Βέβαια, οι ενδεχομενικές ιδιότητες είναι καθολικές, ανήκουν δηλαδή σε μια πληθώρα υποκειμένων. Το κάθε ένα όμως από αυτά τα υποκείμενα εξατομικεύει ή δειγματίζει αυτές τις ιδιότητες με έναν ανεπανάληπτο τρόπο. Έτσι, π.χ. ο Σωκράτης, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης μπορεί να είναι και οι τρεις σοφοί, αλλά κάθε ένας από αυτούς είναι σοφός με έναν ιδιαίτερο και ανεπανάληπτο τρόπο. Ο τρόπος με τον οποίο απέκτησε τη σοφία, το περιεχόμενο της, αλλά και όλα όσα πράττει και ισχυρίζεται ο καθένας τους με βάση το γεγονός ότι είναι σοφός είναι ιδιαίτερα σε κάθε περίπτωση. Επομένως, υπάρχουν λόγοι να δεχθούμε ότι εκτός από την καθολική ιδιότητα της σοφίας υπάρχουν και οι επι μέρους ιδιότητες της σοφίας που απέκτησαν κατά σειρά ο Σωκράτης, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης.

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω θα πρέπει να εμπλουτίσουμε τις κατηγορίες των όντων που θα δεχθούμε στην οντολογία. Ή τουλάχιστον έτσι μας προτρέπει ο Αριστοτέλης. Γι' αυτόν θα πρέπει να δεχθούμε τέσσερις κατηγορίες όντων. Συγκεκριμένα:

Καθέκαστα όντα	Καθολικά όντα
Ουσίες: Π.χ. Σωκράτης	Αναγκαίες ιδιότητες: Έλλογον
Ατομικά Συμβεβηκότα (ενδεχομενικές ιδιότητες): Η σοφία του Σωκράτη	Καθολικά συμβεβηκότα (Ενδεχομενικές ιδιότητες): Η σοφία εν γένει

5. Η οντολογική προτεραιότητα των ατομικών ουσιών στον Αριστοτέλη.

Η λύση του Αριστοτέλη στο πρόβλημα που προκύπτει με το επιχείρημα του τρίτου ανθρώπου τον οδηγεί στη θέση ότι τα καθόλου (τα καθολικά όντα) δεν υπάρχουν χωριστά από τα καθέκαστα πράγματα. Υπάρχουν μόνο μέσα σε αυτά

και υπάρχουν μόνο στο βαθμό που υφίστανται καθέκαστα που τα εξατομικεύουν.

Επομένως η οντολογική προτεραιότητα ανήκει στα καθέκαστα ή τα επι μέρους (τα φυσικά σώματα της καθημερινής μας εμπειρίας).

Οι δύο φιλόσοφοι (ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης) οδηγούνται σε διαφορετική απάντηση στο ερώτημα ποιες είναι οι κατεξοχήν οντότητες, ποιες είναι οι βασικές μονάδες ή ουσίες της οντολογίας μας.

Για τον Πλάτωνα οι κατεξοχήν οντότητες, οι ουσίες, είναι οι Ιδέες, οι καθολικές, νοητές οντότητες.

Για τον Αριστοτέλη οι κατεξοχήν οντότητες, οι ουσίες, είναι τα καθέκαστα, ατομικά πράγματα.

Ωστόσο όπως είδαμε ο Αριστοτέλης διαχωρίζει δύο κατηγορίες επι μέρους οντοτήτων (ουσιών και συμβεβηκότων ή ενδεχομενικών ιδιοτήτων) και δύο κατηγορίες καθολικών οντοτήτων (αναγκαίων και ενδεχομενικών ιδιοτήτων). Ποιες είναι οι μεταξύ τους σχέσεις οντολογικής προτεραιότητας;

Το πρώτο στοιχείο για να απαντήσουμε το ερώτημα είναι το εξής. Ενώ οι αναγκαίες ιδιότητες ατομικών ουσιών αποδίδονται ή κατηγορούνται στα υποκείμενα τα οποία ανήκουν (λέμε ο Σωκράτης είναι άνθρωπος, ζώο, έμβιο ον), οι ενδεχομενικές ιδιότητες δεν αποδίδονται ή κατηγορούνται στα υποκείμενα τα οποία ανήκουν. Δεν λέμε ότι ο Σωκράτης είναι λευκότητα ή σοφία. Αντίθετα κατασκευάζουμε ένα επίθετο και λέμε ότι ο Σωκράτης είναι λευκός ή σοφός. Για να σημάνει αυτή τη διαφορά ο Αριστοτέλης φτιάχνει έναν όρο: οι ενδεχομενικές ιδιότητες δεν κατηγορούνται στα υποκείμενα στα οποία ανήκουν αλλά ΕΝΥΠΑΡΧΟΥΝ σε αυτά χωρίς να επηρεάζουν την ουσία τους.

Ένα δεύτερο στοιχείο είναι ότι τα αναγκαία χαρακτηριστικά που αποδίδονται σε ένα χωριστό υποκείμενο μας δίνουν ταυτόχρονα κριτήρια αρίθμησης για να μετρήσουμε τα υποκείμενα στα οποία ανήκουν. Αντίθετα οι ενδεχομενικές ιδιότητες δεν μας δίνουν τέτοια κριτήρια. Π.χ. η ιδιότητα άνθρωπος μας δίνει κριτήρια για να μετρήσουμε ανθρώπους ενώ η ιδιότητα σοφία ή η ιδιότητα λευκότητα δεν μας δίνει κριτήρια να μετρήσουμε σοφίες ή λευκότητες. Μπορούμε να κάνουμε κάτι τέτοιο μόνο εάν πάλι ανατρέξουμε στο επίθετο σοφός ή λευκός και προσθέσουμε κάποια έννοια από τις προηγούμενες, μετρώντας, π.χ. σοφούς ανθρώπους ή λευκά σώματα κτλ.

Ένα τρίτο στοιχείο είναι ότι ενώ τα αναγκαία χαρακτηριστικά που αποδίδονται σε ένα χωριστό υποκείμενο δεν είναι ζήτημα βαθμού και δεν έχουν ενάντιες έννοιες ή ιδιότητες (όλοι οι άνθρωποι είναι στον ίδιο βαθμό άνθρωποι, δεν υπάρχει κάποια ιδιότητα ενάντια στην ιδιότητα να είναι κανείς άνθρωπος) τα χαρακτηριστικά που ενυπάρχουν σε ένα υποκείμενο μπορούν να υφίστανται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό (λέμε ότι ένα υποκείμενο είναι λιγότερο ή περισσότερο σοφό, λευκό, υγιές, βαρύ, θερμό, ενάρετο κτλ.) και έχουν κάποια ενάντια ιδιότητα με την οποία σχηματίζουν ένα ζεύγος εναντιότητας (υγιές /ασθενές, λευκό/ μαύρο, θερμό /ψυχρό κτλ.). Αυτό δείχνει στον Αριστοτέλη ότι η φύση των ενδεχομενικών ιδιοτήτων είναι πολύ διαφορετική από εκείνη των

αναγκαίων ιδιοτήτων που μας δίνουν την ουσία ή τη φύση των ατομικών ουσιών. Στην ουσία οι ενδεχομενικές ιδιότητες ή τα συμβεβηκότα σχηματίζουν ένα φάσμα μεταξύ κάθε ζεύγους εναντίων (π.χ. μεταξύ θερμού και ψυχρού, ή μικρού και μεγάλου ή ξηρού και υγρού κτλ) τέτοιο ώστε μια ατομική ουσία μπορεί να πάρει κάποια τιμή εντός αυτού του φάσματος.

Άρα φαίνεται ότι οι ενδεχομενικές ιδιότητες δεν έχουν αυτοτέλεια αλλά είναι ζεύγη που ορίζουν ένα φάσμα ή ένα συνεχές το οποίο στην ουσία περιέχει μια απειρία ιδιοτήτων (το φάσμα που ορίζεται από τα ενάντια θερμό ψυχρό για παράδειγμα περιέχει μια απειρία διαφορετικών θερμοκρασιών που μπορούν να ανήκουν ή όπως είπαμε να ΕΝΥΠΑΡΞΟΥΝ σε ένα υποκείμενο). Αντίθετα οι ιδιότητες εκείνες που είναι αναγκαίες ιδιότητες ατομικών ουσιών έχουν κάποιου είδους αρτιότητα. Δεν ετεροκαθορίζονται σε συνδυασμό με κάποιο αντίθετο ή ενάντιο. Υπάρχουν απολύτως (όχι σε σχετικό βαθμό, δηλαδή λιγότερο ή περισσότερο) σε κάθε επι μέρους οντότητα που χαρακτηρίζουν. Και φυσικά εφόσον είναι αναγκαίες χαρακτηρίζουν σταθερά και χωρίς αυξομείωση τα όντα στα οποία κατηγορούνται.

Για όλους τους παραπάνω λόγους ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι οι αναγκαίες ιδιότητες των ατομικών ουσιών έχουν κάποιου είδους οντολογική προτεραιότητα έναντι των ενδεχομενικών ιδιοτήτων. Εφόσον επι πλέον αποδίδονται οι ίδιες ή κατηγορούνται σε αυτά τα υπόκειμενα φαίνεται να συνιστούν και εκείνες κάποιου είδους ουσίες. Με τη διαφορά όμως ότι εφόσον είναι καθολικές ουσίες δεν είναι οι κύριες περιπτώσεις ουσίες αλλά μόνο δευτερεύουσες. Γι' αυτό το λόγο ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι ενώ και αυτές είναι με έναν τρόπο ουσίες είναι μόνο δεύτερες ουσίες, σε αντίθεση με τα επι μέρους ή καθέκαστα υποκείμενα στα οποία ανήκουν τα οποία ονομάζει πρώτες ουσίες.